

PREDGOVOR

Kako je teško pjesmu od naroda nam uzeti najbolje će znati onaj koj je već što takova pokušio. Teško će ti dopustiti da ga slušaš gdje pjeva, pa ako i to, stiditi će se, a kamo veće muke stajati će te da ga nagovoriš da ti pjesmu u pero reče. Kriva je tomu premala naobrazba naroda našega koj vidjajući gdje olovku i papir vadiš već o dobrom ne sluti, a rečeš li mu da ćeš napisati bjesede njegove ne bi te baš najugodnijimi pogledi promjerio. Djeva bi protrnuv stidno pogledala i upravnala svoj put dalje ostaviv te sama, a ne pomože li joj to sve kratkim »ne znam« osujetila bi ti namjeru tvoju. Kad pjeva teško ju razumjeti, a još teže pisati za njom; u pjevki bo umeću gdjegdje radi arije -ja, -joj, -oj, -o i druge slovke i glasnike tako da ti rječ inakom a i smisao drugi u tebe postane. Pišeš li pjesmu, a ne kažeš li joj, zapadneš u pogrješku tu da ti pjesma šarovitom postane: više puta bo pjesmu sad u sredini počme; sad ako je dobre volje, dodade što joj godi iz druge pjesme; vesela li je, uzme što vesela; žalostna li, uzme što žalostna iz druge pjesme; misli li koga god, opovrati i sebe utožiti, uzeti će iz bud koje pjesme kletvu te će ju izbaciti na protivnika svoga tako da bi mislio da ove rječi nigdje u savezu ne dolaze, a uzete su iz pjesme.

Liepo i razgovjetno, a rekao bih skoro najlakše slušati ih kad po dvoje pjevaju; jedna začme, a druga opetuje ono i tako uvijek dalje i tu se lahko bilježiti može. Istina da onda pjesma ako dvoje, troje ili pače četvero, a bio sam polak gdje ih je i petero, pače šestero pjevalo, pjesma predugo traje te bi za ono vrēme što su ovu izpjevale mogle druge tri, nu ovdje imaš prilike napisav brzo ono što su izrekle, motriti ih kako brzo jedna drugu shvaća, kako jedna izgovara ko i druga, a tanka različica djeli ih samo kadkada. Ovdje se vidi kako si umā sama pomoći umije, ako nije čula, istina da više putah reče što-god sasma inaka tako da i smieh prouzroči. Nu, sastanu li se vješte pjevačice, natječu se divnom vještinom koja će lēpše izreći tako sam ja čuo, da samo jedan primjer navedem: Jedna reče: »Bele ribe iz

vode lajene« Druga prihvati još jedankrat isti stih ali ovako zapjeva: »Šibe ribe iz Dunaja hladna«. Nagovoriti je da, kad ih ovako više pjeva, svaka treća dalje u pjesmi popodje, nije moguće, jer u tom su tvrdoglave i neće, jer njim dosadno nije, pače nasladjuju se time. Slušajući ju pjevajuću oćutiš tek pravu krasotu i tada vidiš u koliko ih se pjesma tiče i koliko je tobom potresti kadra; ovdje ti nestane one monotonosti glasa koju oćutiš kad ti pjesmu u pero veli. Sve poteškoće što u prvi mah na put stanu, lasno svlada tko je isto med narodom živio te koj mu gole ćut pozna.

Sretno prispjeh ovih praznikah kući, baš je žetva bila. Premda ove godine narod unesrećen zlom godinom, a potlaćen već više godinah nemilom krvničkom rukom svojih tlačitelja, razblažuje se ipak ugodnimi uspomenami na djedove, na svoje milo i drago, ljubav, zlobu i narav; te svojom pjesmom razgrěva crne dane sudbine svoje. Mukli tutanj zvona Katarinine crkve razlěgnu se gradom belim Zagrebom, a ja pohitih da pohodim posljedni put hipokrensko vrelo i to sjedalište Minerve – učilište – u kom toli liepih zrnaca ubrah, a sad idem da žetvu uberem. Primih svjedoćbu, pogledam ju a zatim smotav turim u djep. Desnica mi se medju drugovi veraše; još jedan stiskaj rukuh, jedan pogled, a tad: »Sbogom!« – »Sbogom!«, odzovnu mi mili drugovi. Brzo podjoh hodnikom gledajuć ta snuždena, a i vesela lica, još jedan korak i evo me na pragu, a rječ »krivica« dopiraše mi samo ušesam. Veselo oglednem se jošte jednom na gimnaziju, tu tećajem godine toli živu koli mrtvu, evo sada zgradu, predstavim si ju jednim katom svoju, pa ta njema gojiteljica, hrid ta pod oblake da se nebu diže, a ja da se po zemlji vezem? »Ne!« Brzo se okrenuh te pohitih u narućaj milih znanacah, uvis stršćih vrletnih brdinah, dugo nevidjenih prijatelja, duboko sjenatih šuma. Ubrzo se sjetih proživjele dobe, a gledajuć svjedoćbu opazim »sedmoga razreda« nenadana zbiljnost prosu mi se dušom.

Već drugo jutro kako kući dodjoh ustadoh i popeh se na brdo da motrim silni okršaj ogromnih dvajuh neprijateljah: tame i svćtla; da gledam zlo podvrgnut se dobru. Silne junaćine, svćtlo i tama uhvate se, a teške kaplje, zlatne zvězde padahu u kupu nevidljivosti. Tama podlegnu, a Aurora predje prva na svom ćetveropregu po strovaljenom neprijatelju, sjajna Danica predvodnica žarka. Feba stupaše pred pobjedonosnim. Glas se pjevca ori šumom, ko da se veseli pobjedi otoj ili ko da plaće nad strovaljenom; a ćovjek, najumnijim

smatram, gleda ko njemi kip nemoguć odoljeti tolikimi prikazam. Još isti dan bio sam tako sretan, dodjem na poljanu: usjev cavtio hotrimi kapljicama rose, lahki lahor zanjihao valovlje toga mora u bjele vile, snažne djeve; zaplivala njini vesli, svojimi srpovi. Tanki jim glas a glasoviti pjev bjela providljiva govca začarao me svojom sirenskom milinom, a ja se primakoh rado napinjuć ušesa, nezačepiv ih ko Odysej u njihovoj blizini.

Sretna mene da užijem ono što su samo redki polučili, da kupim drago kamenje narodnoga bogatsva te da ga unosim u svoju košnjiću, svoju za hranu, da se njim nasladjujem. Dodjem bliže i zamolim da mi reku pjesmu štono ju pjevahu. Bilo mi je malo poteško, nu sretan sam bio taj put. Namjerih se na plemenito djevojče imenom Jelenu – Fortuna ko da me ogrnu danas svojim plaštem da užijem miline – niti lěpotom ne osta za liepom Jelenom Grkinjom. Da, rekao bi da je istu nadmašila gladkostju i ugodnostju pripovjedanja, odvažnostju i nevinostju, bistrinom, umom, i umiljatostju pogleda ko što ona u pjesmi veli, ja njoj pjevam:

Veselega otca i matere
poštenoga roda i koljena.

Ustručavala se u prvi mā veleć da ne može, nu ja zapamtih dva stiha i napisah je, a zatim molih da mi tretjega reče, a ona to i učini; i molih za četvrti, i tako mi izadje prva pjesmica od osam stihova još dva, a ja ju zapitah da li je gotova. »Jest«, odgovori. »Hvala Apollonu!« uzkliknuh, »Hvala ti ‘mousageite’¹! Prva pjesma, prva od djeve, prva o prvom junaku; pa budi i meni prvom i ja si ju prvu napisah. Kraljević Marko, mislih, iz groba ustade, gle i ovdje me on prvi pozdravi kad mi ona zapjeva, mnijem da ga zrijem. »Ta eno ga« rekoh si, »glej ga, jede komad kruha: dobru brašenicu; a pije ... vodu? ... Da! Još šta? Ta vino, ... ne ni to – grozdovu juhu – koli divno! « Upotrijebih za tim ovu vještinu svoju te ju njoj pročitah što sam liepše znao i mogao. Pa gle, to joj omili tako da mi je druge samo zato kazivala da joj je opet ja čitam. Ovako se namjerih na pravo vrělo većine mojih pjesamah što ih ovdje napisah. Odvaživ se kazivala mi ih redom jednu za drugom, gdjegdje u pero, a gdjegdje pjevkajuć s drugaricama svojimi. Ali to trajalo samo kratko vrijeme,

¹ Grč. mouségētēs – vođa Muza (Apolon).

nasměhnula bi se kakova joj drugarica, a ona bi prestala i ne htjela, a sit bi se namolio dok bi opet začela. Istina da sam za svaku pjesmu iznova moliti morao, nu rado sam to činio osvjedočen da ne činim zaludu. Ali jedna se umorila, a dalje i ne mogla što sada da radim?

Uzeh pjesme i čitah je sam za sebe, činila mi se doduše njekoja gdjegdje poznatom te sam u njekojoj našao sličnosti sa onimi u sbirci Marjanovićevoj i Ivkićevoj, ali ne čitajući drugih do kojih stranom nisam doći mogao, a kad sam ih imao, nisam vremena imao. Kao Vuka Stojanovića a i ostalih sbirkah našao sam ove novimi što mi je s jedne strane baš i drago a i ugodno bilo, nu s druge strani žalih.

Zamolih iznova da mi reče ku, nu ne htjede, obratih se na seku joj. Mala doduše, nu odvažna, da, skoro slobodnija začela mi umah kazivati pjesmu ne ostajući za starijom ništa pače živahnostju kojom mi pripovjedala, nadkrilila ju. Ime joj Magda, rekao bi joj ono iz njezine pjesme:

Nije ono... i...
neg je ono mudra Magdaljena.

Liepo malo djevojčice ali vragoljasto, crnim očicama tako se poigravali, a rumena ustašca ne bi ni trenu oka mirovala. Veseloj njenoj čudi imam zahvaliti većinu šaljivih pjesama i izrekah, a nedužnosti njenoj, mnoge malo i škakljivije. Od ove dvojice crpio sam najviše, i većina pjesama ovieh njihova su svojina.

Porumenio sam se doduše sam pred njomi moleć jih tako sniženo, a jesu i one govoreć mi liepo redka čuvstva svoje nutrnjosti u kojoj se zrcali ona narodna, barem ovoga okoliša. Nu, ne žalim, pa ako i ti čitaš liepo legér, naslonjen na kanapeti ove pjesme, može biti i usnuv kraj njih, ne zavidjam ti, premda sam se na suncu pekao, pa makar i morao štošta čuti, ugodnosti mi nećeš čutiti takove, nećeš pa proučio je ti kako te volja.

Istina, da sam se divio živahnom opisu i jednostavnosti Home-rovoj, kojom umije liepotu, kupajućih se sirenah opisati, istina da nije ni Vergil crtajući liepotu nerekadah za njimi zaostao; istina je da je Bocaccio predočujući djevu u velu njenu preočiti bio; istina da su mi se djeve Trnskoga, Preradovića, Vraza pa i starijih pjesnika

Gundulića, Vetranića, da i Lucićeva Milica, divnom pričanjala; istina je da mi se je Vlasta Markovićeva mrtva toli divnom prikazala da ju živom sanjah, ali v svih ovih ne počutih takova čuvstva kakova kad mi djeva Barbara pjesmu »Mlad se Jive na vojnicu spravlja« i »Djevojka se vu Dunaju kuplje« izpjeva. Ne odlikuje se Bog zna kakovom liepotom, ali je u njoj nješto, što te k njoj privlači. I ovo je treća što mi pjesme kazivala, ja bi ju najadom Kupe nazvao. Samo malo pjesamah mi kazala, nu ove odaju mi ju da ne stanuje uzalud u zelenoj gori kraj šumeće Kupe, i da ova mimo nje samo tako ne protiče. Pjesme su njezine u meni najviše sućuti probudile, a i sama kazivala mi pjesme takove da se vidi da je sirotče rastavljeno od majke (umrla joj je), a prodano od otca u okove u službu k seljanu.

I dve mlade snaše kazale mi liepu kitu pjesama. Djevojka se stidi pa ako i jest inače slobodna, mora da muči, kad su druge starije tu (razumjeva se da i pred mužkarci još više), osobito ako su iz drugog sela, pa makar i iz istog, ako joj nisu poznate. A i pred svojimi vršnjakinjami imade djevojka neki mali strah (respect) najpače pred brbljavimi; najviše se pako boji starih baka, jer ove djevojkam priete kao da su prave vještice, al jim se za to i one osvetjuju. Istina da bake pokvare mnogoj djevojci budućnost a i cjeli život, odgovoriv joj zaručnika ili nagovoriv ju opet na kakova nedraga, ozloglasujuć ju po selu, huseć prot njoj roditelje, a više putah i cjelu rodbinu, osramotjujuć ju ako su na djelu s njom (kao težaci) pred drugima, zavadjajuć ju u nepriliku tim da joj tumače reči njezine i smisao inače nego jest, česa se djevojke najvećma boje, jer su obično mužkarci onda glave koji to znaju upotrebiti da se dobro našale. Ali im zato i djevojke u svojih pjesmah odvratjaju milo za drago. Mnoga je pjesma naperena proti starim zavidnim babam koje bi rade još mlade biti, s djevojkami se natjecati; da, nje osramotit sobom! Tako je ova pjesma (283.) o staroj baci koja bi rada kolo voditi i plesati zbilja divna. Kad mi ju djevojka kazivala, sit se nasmiyah. Pa može li si čovjek što šaljivijega predstaviti, nego onaku staru zavidnicu koja bi rada, al se ne da prot naravi. Čovjek bi u prvi mah mislio da je to već slab znak, da se štovanje pram starosti gubi, nu mislim da sam dovoljno rekao kakovim se staricam to dogadja i zašto im se dogadja: to je borba koja narod oživljuje, to je opreka koja niti starosti u svemu pravo ne daje. – Druga su dan danas vremena. – Najstariji nije uvijek najpametniji. Mnoge doduše svadje odtuda nastaju, nu ovaj sveži zrak odpuhne to na brzo, a u hladnoj Kupi operu se gresi.

Pa ne samo proti bakam nerodjakinjam, nego i proti starom ćaćku i majki ima dosta pjesama koje kude njihovu neopreznost i slabost, a proklinju tvrdoglavost te čvrsto izriču da se rad njih ne udavaju već rad sebe iz ljubavi i rad ugodnosti života svoga. Pa i dobro je da im se spočitava da uvide da sliepa pokornost ne valja i da sila volje ne nadvladjuje.

Zaviriv ovako malo u narod, vidiš da nije sve krivo i umišljeno što se o njem piše, da osobe mnogih pripovjestih što su u knjiga naših još živu; u jednih da se katastrofa, u drugih tek početak razvija, i da svršiv jedna, druga nastupa, a tako i život unapredjuje koj samo u borbi traje i njom se usavršuje.

Pripoviedala mi jednom moja Grkinja něku pjesmu, ja ju bilježih, a ona prestane. Pogledam ju, vidim da me plaho gleda; glednem u pjesmu, pročitam ju i vidim da nije gotova. Upitah ju, zašto presta? Veli, da je neće dalje reći jer da se ne uhva, jer da bi morala nješto proti kralju reći. Pjesma da bi mogla pasti u ruke kraljeve, a ona da bi za uvredu kažnjena bila. Malo se presenetih na taj odgovor, nu ubrzo odvratih: »Ne boj se, djevojče, ta kralj tebi neće ništa; pa ako i uzčita kada pjesmu, on će ju tim pažljivije motriti, kad će viděti da je proti njemu pa ako će uviditi da je učinio nepravo on ili njegov koji činovnik neće te kazniti već će gledati da dokine krivdu, a vidiš kako bi on znao za tu nepravdu da mu je ne kažeš. Samo reci, ne boj se nikoga, pjesma je glas srca, a srcu se gleda uvijek zadovoljiti, ako je moguće. Pa ubuduće slobodnije pjevaj, poj ko slavuj u gaju koj ne pita kada bi i kako bi, nego kad mu volja dodje, leti slobodno kao soko brzo veslajuć preko zraka koj ga preći!«. Kašnje kazala mi celu pjesmu.

Bilježec pazio sam da ne bude brat polak ako je sestra što kazivala, jer ima ludih ljudi koji misle da mora sve onako biti kako oni žele. Tako bi se mnogi brat razsrdio, ako bi mu sestra rekla kako ono u pjesmah već dolazi »da joj je dragi miliji od brata«, da se takvoga položaja riešim, osjegurah se već unapred. To je isto s mnogimi muži (supruzi) i ženami, otcima i materami, svekru i svekrvi; to za ravnati se onomu koji bi kad naišao može biti na što takova, a ne bi si znao uzroka naći, jer bogami, žena koja ima takova muža, seka koja ima takova brata, voli šutjeti. Osim ako jih pripraviš »da budu pametni i ne paze na smisao dok barem zabilježiš«.

Pišuć si pjesmu iz usta naroda: djevojaka, žena i baka, opazio sam veliku razliku u pripovjedanju koli različitih pjesma toli u kazivanju jedne te iste pjesme. Kod bakah vidio sam upravo, kako se muče, kako bi rado u glavu dozvati ono česa više nutri nije, što je nekoć bilo, druga opet znala pjesmu, ali ju ne znala reći, nije umjela povedati; a to mi se dogodi najpače kod one stare bake kojom sam se malo više bavio i o kojoj će i čitatelj više znati, ako čita ovu sbirku tamo pram sredini. Ja sam baš nekoliko pjesama napisao onako kako mi ih rekla, prem sam znao da su krive (mislim samo glede stiha jer je ili odviše slovaka, a to je obično, ili premalo zato redje). Napokon kad ti stara baka pjesmu kaže, ne čutiš one miline, kojom se nasladuješ, slušajući ju od mlade djevojke koja čuti kojoj je pjesma, kak ono pjesnik veli, kap štono se prokapljuje u čuvstvo tvoje. Baka ti najkrasnije situacije, najdivnije i najugodnije izreke tak hladno reče da skoro požaluješ što bilježiš; a pišuć nit se ne ogledaš izpod koga tvrdoga kamena ta hladnost teče. Slušajući ju gdje govori jedva želiš da svrši da si čitaš. Ona to sve preživi štogod ti govori, barem većinom, ona ti u dušu vidi pa ti se pakostno ko mladiću podsmjehuje, zaodjev se ti ozbiljnosti kom ti drago. Ona svega toga više ne čuti, to joj je ko prosnivani san koj zorom izčezne. Nu rada ti kaže, jer ju veseli da se barem ti veseliš, a kaže ti sve jer se već ne treba bojati da će joj tko zaručnika razgovoriti (odgovoriti, razgovoriti vele samo za svatbu tj. uništiti vjenčanje, poruku). Pa koliko god u ovoj vrsti (lirskoj) pjevanja za djevami zaostaju, to imaju tu prednost da u drugoj (epskoj) kao vrstu strašila: u pripovjesti, u bajkah i čarolijah njeku grozovitu sliku već same sobom podaju; u pjesmah ozbiljnih, u proklinjanju upravo kao srde doleće pred tobom stoje; u zamršenih gankah (zagonetkâ) pokazuju svoje znanje i prepredenost i zanimive su više puta svakojakimi pitanji i (brbljanjem). Napokon sve njihove pjesme odišu njekom ozbiljnosti, hoćeš li pravu sliku pjesme, ne valja da ju motriš pri njoj. U njih je znanja i poznavanja svoga jezika; mnoge rieči a i smisao protumačaše mi upravo one što nisam znao niti mogao znati. Pjesma se inakom čini, motriš li ju u samini, neima u njih živahnosti u pripovjedanju, izbora riečih; da, njim manjka mnogo toga! Svojim kretom, držanjem, mrkim pogledom, nabranim licem, ozbiljnostju kadre su si...

Gjuro Kamenar